

22. Picard D. *Politesse, savoir-vivre et relations sociales* / Dominique Picard. – P.: PUF, 2014. – 128 p. – Режим доступу: <http://197.14.51.10:81/pmb/Que%20sais%20je/Communication/Politesse%20savoir-vivre%20et%20rela%20-%20Picard%20Dominique.pdf>.
23. Platvoet J. G. *Ritual in Plural & Pluralist Societies: Instruments for Analysis* / Jan G. Platvoet // In: *Pluralism & Identity: Studies in Ritual Behaviour*. – Leiden, etc.: Brill, 1995. – P. 25–51.
24. Schlund K. *On Form and Function of Politeness Formulae* / Katrin Schlund. – Режим доступу: https://www.researchgate.net/publication/264881733_On_form_and_function_of_politeness_formulae.

25. Sifianou M. *Politeness Phenomena in England and Greece: A Cross-Cultural Perspective* / Maria Sifianou. – Oxford: Clarendon Press, 1992. – 254 p.
26. Terkourafi M. *Beyond the micro-level in politeness research* / Marina Terkourafi // *Journal of Politeness Research*. – 2005. – N 1. – P. 237–262.
27. Watts R. J. *Politeness* / Richard J. Watts. – Cambridge: Cambridge University Press, 2003. – 318 p.

Надійшла до редколегії 30.10.17

O. Afanasyeva, Phd.
Taras Shevchenko National University of Kyiv, Kyiv, Ukraine

RITUAL AND ITS CORRELATIONS WITH OTHER REGULATORY AND NORMATIVE COMMUNICATION FORMATS

The article is devoted to the study of the main correlations of the concept of ritual with other regulatory and normative concepts, particularly with politeness. An analysis of the principal provisions of modern ritual studies and their comparison with the traditional and the newest postulates of courtesy, the notions of etiquette, good manners, etc. made it possible to identify the main tendencies in the interpretation of these concepts as well as to determine the prospects for rhythocentric research of regulatory and normative communication formats.

Keywords: ritual, politeness, etiquette, routine, communicative behavior, interaction.

O. Афанасьєва, канд. філол. наук, докторант
Київський національний університет імені Тараса Шевченка, Київ, Україна

РИТУАЛ И ЕГО КОРРЕЛЯЦИИ С ДРУГИМИ РЕГУЛЯТИВНО-НОРМИРУЮЩИМИ ФОРМАТАМИ КОММУНИКАЦИИ

Статья посвящена исследованию основных корреляций понятия ритуала с другими понятиями регулятивного и нормативного плана, прежде всего вежливости. Анализ основных положений современных исследований ритуала и их сопоставление с традиционными и новейшими постулатами теории вежливости, понятиями этикета, хороших манер позволило выявить основные тенденции в рассмотрении этих понятий и определить перспективы ритоцентрического исследования регулятивно-нормирующих форматов коммуникации.

Ключевые слова: ритуал, вежливость, этикет, рутина, коммуникативное поведение, интеракция.

УДК 81.111:81'42:82-94

Я. Бистров, д-р філол. наук, проф
Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника, Івано-Франківськ

МЕТОДОЛОГІЧНЕ ПІДґРУНТЯ ДОСЛІДЖЕННЯ НАРАТИВУ В КОГНІТИВНО-ДИСКУРСИВНІЙ ПАРАДИГМІ ЛІНГВІСТИКИ

Окреслено аспекти дослідження оповідного тексту в контексті лінгвофілософських підходів дослідження, наративу в когнітивно-дискурсивній парадигмі лінгвістики. На матеріалі англomовного біографічного наративу схарактеризовано феноменологічні, герменевтичні, постструктуралістські й синергетичні засади дослідження у світлі лінгвокогнітивного підходу в лінгвістиці наративу.

Ключові слова: наратив, когнітивна лінгвістика, когнітивна макроструктура наративу, феноменологія, герменевтика, постструктуралізм, синергетика.

Назву нової галузі лінгвістики тексту, яка передбачає вивчення лінгвістичного аспекту організації оповідного тексту, зокрема "особливостей використання та інтерпретації мовних елементів у наративі", було запропоновано ще в 1995 р. О. В. Падучевою [9]. З іншого боку, зміщеня уваги когнітологів до аналізу відношень "текст – читач" дало початок не тільки переосмисленню поняття "наратив" як складника літературознавчої парадигми текстового аналізу і викликало їхнє зацікавлення до вивчення діяльності читача в "лінгвістичному конструюванні повсякденного життя" [11, с. 57].

Причиною перегляду парадигми мовознавчої науки, зокрема в частині аналізу художнього тексту, послужило становлення лінгвістики наративу як окремої філологічної галузі (пор.: наратологія вивчає наратив з теоретико-літературознавчих позицій). Статус наративу як когнітивної макроструктури й інструменту пізнання навколишнього світу, відображення в ньому життєвого досвіду людини, поступово отримує широке визнання як об'єкт аналізу в когнітивній лінгвістиці.

Осмислення канонічної (ідеалізованої) структури оповіді як репрезентації послідовності хронологічно організованих і причинно поєднаних подій, а також статусу наратива й адресата, служило об'єктом численних досліджень у сучасній наратології (М. Баль, Ж. Женетт,

В. Лабов, Дж. Принс, М. Тулан). Визначення наративу, які побутують у сучасному літературознавстві, указують на наратив як особливий рід сюжетно-оповідного дискурсу з акцентом на його подієвості, тобто на дії, яка відбувається у певній ситуації із урахуванням певних чинників, як-от: інформування, привернення уваги, розважання, переконування тощо (Ж. Женетт, В. Шмід).

Діапазон вивчення наративної функції тексту поступово розширився за рахунок установлення фундаментальних принципів розповідання як когнітивної діяльності, до якої залучений читач у частині осмислення, запам'ятовування і структурування наративу на емпіричному рівні пізнання у вигляді стереотипних схем і фреймів (Р. Абельсон, Р. Богранд, П. Верт, Д. Герман, Т. А. ван Дейк, Дж. Мандлер, М. Флудернік). Когнітивні моделі текстотворення, конститuentами яких можуть виступати час і місце дії, тема, зміст, подія, формують когнітивну макроструктуру оповідного тексту. Критичний огляд засадничих парадигм посткласичної наратології та аналіз її сучасного стану із позицій літературознавства, лінгвопоетики й когнітивної лінгвістики знаходимо і у новітніх працях українських філологів (Я. Бистров, І. Папуша, Р. Савчук).

Проблематика сучасних наратологічних студій свідчить про подальші розвідки у царині лінгвістичної теорії

наративу й пошуки відповідних механізмів моделювання оповідної реальності із позицій когнітивної лінгвістики.

Метою цієї статті є висвітлення проблематики досліджень оповідного тексту в контексті лінгвофілософських підходів, які становлять методологічні засади дослідження наративу в лінгвістичній когнітивно-дискурсивній парадигмі знання.

Методологічним підґрунтям лінгвістики наративу стала філософія XIX–XX ст., а загальнофілософські настанови феноменології, герменевтики, постструктуралізму й синергетики екстраполювалися на її становлення і розвиток.

Феноменологічне підґрунтя дослідження. Німецький філософ Е. Гуссерль, який вважається засновником феноменології як нової філософської дисципліни, сформулював основне завдання процесу пізнання: за допомогою методу феноменологічної редукції дослідити структури (форми) свідомості, які первісно властиві їй, а також явища, які в ній відбуваються.

Однак загальнофілософські феноменологічні ідеї, які можна застосувати як методологічне підґрунтя для дослідження наративу, пов'язані з іменем польського естетика Р. Інгардена. Згідно з його теорією, у сприйнятті дійсності (гармонії барв, звуків голосу, ритму тощо) необхідним постає досвід людини, де концентрацію уваги викликає якась попередня емоція, яка й дає поштовх розвитку процесу естетичного переживання. Відтак, між попередньою емоцією і естетичним переживанням вибудовуються певні сходинки у формі фаз естетичного переживання, у формі образів вищого і нижчого порядку [7, с. 123].

Такими "сходинками" у наративі служать події життя зображуваного біографічного суб'єкта, які його свідомість особливим способом фіксації (крізь призму уявлень і спогадів) відображає в певній послідовності:

I've recounted the "incidents" in sequential order. Lunar Park follows these events in a fairly straightforward manner, and though, this is, ostensibly, a true story, no research was involved in the writing of this book.

<...> Regardless of how horrible the events described here might seem, there's one thing you must remember as you hold this book in your hands: all of it really happened, every word is true (Ellis, LP, 39–40).

Тут наратор-суб'єкт прагне передати свій внутрішній стан (реалізація інтенціональності як якості будь-якого акту свідомості у феноменологічній філософії) і наполягає не на потребі вивчення послідовності подій своєї життєвої історії, а на зображенні емоційного стану свідомості від пережитих подій (реалізація феномена травми).

Ідея *інтенціональності* як наріжного поняття феноменології уможливило аналіз способів сприйняття читачем літературного тексту, що підтверджує тезу про те, що не тільки мова як когнітивна здатність людини відіграє велику роль у цьому процесі. Як зазначає П. Вердонк, "до когнітивної функції осмислення додаються й інші функції: досвід, уява, навчання, пам'ять, сприйняття, увага, емоції, здоровий глузд і вирішення проблем, тобто те, що свідчить про *експерієнційний* (виділено нами. – Я. Б.) характер когнітивної лінгвістики" [17, с. 235].

З іншого боку, згідно з доктриною феноменології, яка вивчає структури свідомості та їхні вияви, людський досвід починається із усвідомлення себе як тіла, яке розміщене у просторі. Утілена природа людської свідомості відображена в мові за допомогою сукупності метафор, які конкретизують абстрактні поняття в термінах рухомих тіл, розташованих у просторі. Тому такі лексеми, як "вгорі", "внизу", "уперед", "назад", "високо", "низько", організують дейктичний простір тексту, де тіло є точкою референції. Зважаючи на вертикальне

розміщення тіла людини, його верхню частину і нижню частину, дейктики *up* і *down* стають найпродуктивнішими корелятивними доменами орієнтаційних метафор, як-от: ЩАСТЯ – ВГОРІ, СУМ – ВНИЗУ, БІЛЬШЕ – ВГОРІ, МЕНШЕ – ВНИЗУ тощо.

Герменевтичне підґрунтя дослідження. Теоретичну модель, яка ефективно втілювалась у філологічних контекстах, включаючи сучасну ментально-орієнтовану "універсальну" наратологію, було запропоновано представниками російського формалізму (Р. Якобсон, Б. Ейхенбаум, В. Шкловський). Такі базові поняття, як розрізнення фабули/сюжету, хронотоп, діалог, точка зору, композиція, були сформовані у школі російського формалізму і ширше, – у російській лінгвофілософській традиції. Однак історико-культурний контекст суттєво вплинув на долю наратології, яка сьогодні бурхливо розвивається в Європі та Америці. Водночас з'явилась потреба переосмислення дослідницьких перспектив і значних досягнень західних наратологів, зокрема, представників французького структуралізму – Р. Барта, Ж. Женетта, Ж. Курте, Ц. Тодорова.

Наголос на проблемі інтерпретації наблизив структуралізм до герменевтики, а разом із розробкою процедури тлумачення і поняттям "текст-інтерпретація" у науковий ужиток увійшли терміни "герменевтична феноменологія" і "герменевтичний структуралізм" (Ф. Шлейєрмахер, М. Гайдеґґер, Г.-Г. Гадамер), які також вплинули на становлення антропоцентричного підходу до аналізу тексту. В основі їхньої концепції особлива роль відводилася позиції інтерпретатора, яка є цілком свідомою, оскільки саме свідомість допомагає йому повністю відтворити твір (насамперед, культурно-історичний текст) через аналіз його окремих частин.

Герменевтичний структуралізм наполягає на розумінні художнього твору як тексту, який потребує його прочитання реципієнтом (наратором або наратором). Зважаючи на поліфонічність прочитання твору і з метою уникнення інтерпретаційного хаосу, структуралістами було введено термін "трансактивна парадигма", яка поєднує наратора і текст крізь призму його осмислення та сприйняття.

За останні два десятиліття розвиток сучасної наратології значною мірою збагатився "застосуванням лінгвістичних парадигм XX століття – структуралізму (класична наратологія), генеративної лінгвістики (граматика тексту) і теперішнім станом когнітивної лінгвістики (когнітивна наратологія)" [12, с. 47–48]. М. Лошніг у статті "Посткласична наратологія і теорія автобіографії" звертається до аналізу наратологічної моделі досвіду М. Флудернік, яка, розхитуючи структуралістське розуміння наративу (напр., відстоюючи відсутність сюжету взагалі), одна із перших звертається до дослідження когнітивних основ наративу. Відтак когнітивною одиницею для осмислення наративу постає емпіричний досвід (experientiality) суб'єкта або "індивідуалізоване передавання досвіду, відображеного в свідомості людини" [15, с. 259], а також когнітивні структури або ментальні репрезентації як джерела інтерпретації наративу. У нашому випадку врахування ролі експерієнсера чи суб'єкта стає необхідною передумовою для аналізу його життєвого досвіду із позицій лінгвокогнітивного підходу.

Точка зору М. Флудернік перегукується із експерієнційним (стосовно суб'єкта) підходом у когнітивній семантиці М. Джонсона [14, с. 209], де знання людини розглядаються під кутом зору структур контекстного (втіленого) осмислення (embodied understanding) і стосуються різного роду інтеракцій людського організму з оточенням (сюди належать мова, культурні традиції, цінності, інституції та історія суспільства).

У межах нашого дослідження кожній нарративній ситуації у свідомості наратора відповідає окремий ментальний простір. Модель нарративної ситуації визначається за формулою *X tells R that Y sees that Z does* [13, с. 443], де включення адресата у внутрішню структуру нарративу свідчить, найперше, про когнітивно-наратологічну спробу відобразити динаміку прочитаного нарративу як когнітивної практики. Адресат у статті визначається як невід'ємний складник нарративу, основа для діалогу автора й гіпотетичного читача крізь призму нарративу, "як можливий або реальний учасник такого діалогу" [4, с. 12].

Застосовуючи філософію М. Гайдеггера і Г.-Г. Гадамера, французький філософ П. Рікер розвинув герменевтику (теорію інтерпретації) як загальнометодологічний підхід в гуманітарних науках, поєднуючи феноменологічний опис із герменевтичною інтерпретацією. У нашій статті біографічний нарратив як дискретна оповідна структура головним чином використовується для опису вторинної (фікціональної) реальності, у якій превалюють біографічні цитації, ремінісценції та інтертексти. Однак до інших властивостей нарративу уналежноємо й упорядкованість зображених подій та явищ у певній послідовності. При цьому П. Рікер указує на початкові та кінцеві пункти подій, які відбуваються з людиною чи поза її діями, справами і переживаннями, на наслідки дій та явищ, на цілі або результати, згідно з якими "відбираються факти", які цьому передують [16, с. 286], оскільки через світ художньої реальності "ми поступово осягаємо дійсність у дії" [16, с. 286].

Постструктуралістське і синергетичне підґрунтя дослідження. На розвиток сучасної лінгвістики і лінгвістики тексту в загальнокультурному контексті значно впливає постнекласична наука, для якої характерним є відмова від уявлення про світ як про ригідний універсум, де немає місця хаосу, нестійкості, нелінійності, невизначеності й визнання постійно змінної, багатоваріантної та нескінченної складної дійсності. У філософії цей напрям отримав назву постструктуралізму (Р. Барт, Ж. Делез, Ж. Дерріда, М. Фуко), який заклав основи ідеології постмодернізму і вважається першим етапом його розвитку. Так, прискіплива увага представників постструктуралізму до феномену нарративної ідентичності особистості призвела до "трансформації методологічних принципів постструктуралізму, їхнього розширення до меж системності, нелінійної динаміки, автопоезису та самоорганізації" [10, с. 4], які почали враховувати синергетичні концепції і, відтак, синергетичний вектор пізнання цієї проблеми.

Якщо модернізм прагне пролити світло на "темні плями" у біографії особистості шляхом надання достовірних фактів і подій, то постмодернізм просто руйнує такі обмеження й перепони на шляху до істини, яка є тільки умовною та можливою. Наприклад, постмодерністська концепція "смерті автора" Р. Барта заперечує суверенну суб'єктивність особистості і стверджує, що авторська свідомість розчиняється в тексті [1, с. 358], чим зумовлюється варіантний тлумачень оповідного тексту тими, хто може його інтерпретувати. У поданому нижче фрагменті наратор, якому доручено вести біографічну оповідь про Шекспіра, дозволяє собі доволі вільну інтерпретацію, виправдовуючись перед читачем за подекуди далеко від реальності зображення історії життя біографічного суб'єкта, де процес нарації уподібнюється до гри на сцені:

I am a player – which is to say, a man speaking words that are never his own, an actor of word-works, talking because he is on stage and it is demanded that he should

talk, and because he is afraid of the dark and the silence that will fall with final curtain (Nye, LMS, 192).

У рамках постмодерністського текстотворення однією зі стильових доміант виступає карнавалізація як гра різноманітних масок, спрямована на розкриття багатогранного образу біографічного суб'єкта. На думку Н. В. Кондратенко, у художньому мовленні некласичної парадигми карнавалізація представлена на синтаксичному рівні мови такими формами вияву, як полікодовість і поліфонія [8, с. 62].

Полістилістичність як вияв полікодовості зумовлена насамперед авторською настановою на карнавалізацію біографічного нарративу. Наприклад, поєднання художнього і фрагментів наукового стилів є поширеним типом стилістичної контамінації у художньому тексті:

As 1994 ended my life became lurid. *Lurid*, according to the condensed epic poem of the Fowlers' article in the COD, means:

1) ghastly, wan, glaring, unnatural, stormy, terrible, in colour or combination of colours or lights (of complexion, landscape, sky, lightning, thunder-clouds, smoky flame, glance, etc.) <...> (Amis, EM, 203) (курсив і напівжирний шрифт в оригіналі. – Я. Б.).

Ще одним мовним засобом карнавалізації як свідчення полікодовості тексту може бути недотримання орфографічних і структурно-графічних норм оформлення тексту. Наприклад, пропуски розділових знаків чи зміна шрифтів для передавання прямого й чужого мовлення у наведеному нижче фрагменті налаштовують на щемливу картину зображення останніх хвилин життя та емоційного стану персонажа у щоденнику наратора, як-от:

30/11/1900

He is becoming delirious now but I will write it down for his words have always been wonderful for me

It has been a hot summer has it not I tried to get a cab this morning but he said it was too far out. You know, when the found the body of Christ I cannot follow what he is saying here

and then once more I shall be lord of language and lord of life, do you agree, mother? *he is laughing* I knew I should create a great sensation *no more now* (Ackroyd, LTOW, 185) (курсив в оригіналі – Я. Б.).

Поліфонія, яка є виявом карнавалізації в наративі, реалізується у створенні автором (наратором) мовленевих масок як різних способів репрезентації образу персонажа. Орієнтуючи оповідь на точне відтворення біографічних фактів, П. Акройд у романі "The Last Testament of Oscar Wilde" застосовує прийом стилізації, за яким відбувається імітація стилю і манер Оскара Вайльда, наповнення роману цитатами із його п'єс і листів, а також покликаннями на інші літературні джерела. Наприклад, мовленнєва маска імітатора, що позначає перевтілення автора в іншого суб'єкта, виявляється у стиранні меж між мовленнєвою позицією автора і голосом зображеного суб'єкта, адже діяльність їх обох пов'язана із літературною творчістю:

The whole course of my former life was a kind of madness also, I see that now. I tried to turn my life into a work of art. It was as if I had constructed a basilica upon a martyr's tomb – but, unfortunately, there were to be no miracles. I did not realise that then, for the secret of my success was that I believed absolutely in my own pre-eminence (Ackroyd, LTOW, 3).

Синергетика, яка становить методологічне підґрунтя нашого дослідження, вивчає проблеми міждисциплінарного діалогу наук, виявляючи особливості течій сучасного гуманітарного знання і зіставляючи їх із науковими точками зору (для прикладу, теорію хаосу чи теорію фракталів).

Синергетика є тим утворенням, яке декларує принцип, за яким стан хаосу стає нормою розвитку процесу, де система вибирає різні варіанти ритмоподібності, самоорганізації й зупиняється на оптимальному рішенні [3, с. 22]. Нова наукова парадигма, яка загалом заперечує факт лінійності й суворо детермінованої організації середовища, пов'язана найперше із нелінійною динамікою, зокрема, із теорією фракталів, у якій хаос визначається не як дестабілізуючий чинник, що знаходиться поза системою, а навпаки – усередині неї, а також як необхідний чинник саморозвитку системи, який поєднує упорядкованість і нестабільність в єдине ціле.

Проблема самоорганізації тексту, яка насамперед лежить у площині його осмислення і сприйняття, полягає не лише у визнанні метафоричності уживання поняття "самоорганізація тексту", а й у поясненні механізмів внутрішньої самоорганізації цього складного об'єкта, узгодженої взаємодії компонентів цієї системи – цілого і його частин, де частини повторюють ціле в різних трансформаціях. Одразу зауважимо, що аналізові підлягає власне енергетичний потенціал тексту, тобто взаємодія "енергій" тексту та "енергій" його осмислення реципієнтом, адже внутрішня самоорганізація об'єкта (тексту) регулюється процесом його створення автором і процесом його осмислення реципієнтом. У такому тлумаченні відбувається процес змикання людської когніції із синергетичним світобаченням.

Ілюструючи постмодерністські концепції в їхньому відношенні до оповідного тексту, не можна не згадати про *ризому* (франц. *rhizome* – кореневище), термін, що запозичений філософами з ботаніки і уведений Ж. Дельозом і Ф. Гваттарі у книзі "Ризома" (1976) для характеристики сучасної постмодерністської естетики, і відповідно, для аналізу постмодерністських текстів. Цей принцип є утіленням нового типу естетичних зв'язків – нелінійних, хаотичних, безструктурних, неієрархічних, множинних, заплутаних. Ризому визначають як альтернативну модель, "яка не припиняє множитися і заглиблюватися, а також як процес, який не припиняє продовжуватися, розвиватися і відновлюватися" [5, с. 16]. Наприклад, автори "Енциклопедії постмодернізму" узагальнюють шість характерних принципів ризом, на відміну від моделі дерева, підкреслюючи їхню ацентричність і відсутність ієрархічної будови: зв'язок, неоднорідність, множинність, "детериторизація" структур, картографія, декалькоманія [6, с. 362]. Ризомна траєкторія фрактальності служить способом організації постмодерністського тексту, де має місце поліцентричність, а відсутня симетрія, упорядкованість і логічність викладу [2, с. 4].

Отже, у процесі осягнення феномена біографічного суб'єкта нарративу і сучасних підходів до аналізу нарративного тексту загалом спостерігається тенденція до органічного поєднання філософської, гуманітарної та природничо-наукової методологій. Визнання нарративу, зокрема біографічного, як типу тексту орієнтує на визначення чітких текстуальних критеріїв, за якими досліджуються вербальні (лінгвальні) аспекти оповідного тексту в світлі

лінгвокогнітивного підходу. Наратологія, здобувши своє теоретичне обґрунтування насамперед у царині літературознавчих студій, без сумніву поширила свій вплив на лінгвістику тексту й розвиток мовознавства, зокрема, когнітивну лінгвістику. Подальші розробки в цьому напрямі дають змогу сформулювати принципи побудови інваріантної когнітивної макроструктури нарративу.

Список використаних джерел:

1. Барт Р. Семиотика. Поэтика : Избранные работы / Ролан Барт. – М. : Прогресс-Универсус, 1994. – 616 с.
2. Бартосяк М. Застосування теорії хаосу в літературознавчих дослідженнях / М. Бартосяк // Література. Теорія. Методологія ; пер. з польськ. С. Яковенка ; упоряд. і наук. ред. Д. Улицької. – К. : Вид. дім "Києво-Могилянська академія", 2006. – С. 447–469.
3. Бутов В. Н. О некоторых проблемах синергетического анализа / В. Н. Бутов // Вісн. Запорізьк. нац. ун-ту. – 2008. – № 2. – С. 19–23.
4. Воробьєва О. П. Текстовые категории и фактор адресата : моногр. / Ольга Петровна Воробьєва. – К. : Вища шк., 1993. – 200 с.
5. Делез Ж. Тысяча плато: Капитализм и шизофрения / Жиль Делез, Феликс Гваттари. – Екатеринбург : У-Фактория ; М. : Астрель, 2010. – 895 с.
6. Энциклопедия постмодернизму / за ред. Ч. Винквіста та В. Тейлора ; пер. з англ. В. Шовкун ; наук. ред. пер. О. Шевченко. – К. : Вид-во Солюмії Павличко "Основи", 2003. – 503 с.
7. Ингарден Р. Исследования по эстетике / Роман Ингарден ; пер. с польск. А. Ермилова и Б. Федорова. – М. : Изд-во Иностран. литературы, 1962. – 570 с.
8. Кондратенко Н. В. Карнавалізація як вияв мовної гри в художньому дискурсі / Н. В. Кондратенко // Лінгвістичні дослідження : зб. наук. пр. Харків. нац. пед. ун-ту ім. Г. С. Сковороди. – Х., 2012. – Вип. 33. – С. 61–65.
9. Падучева Е. В. Семантические исследования (Семантика времени и вида в русском языке. Семантика нарратива) / Елена Викторовна Падучева. – М. : Языки русской культуры, 1996. – 464 с.
10. Самчук О. О. Нарративна ідентичність особистості (історико-філософський аналіз) : автореф. дис. ... канд. філос. наук : спец. 09.00.05 "Історія філософії" / О. О. Самчук. – К., 2011. – 18 с.
11. Троцук І. В. Нарратив як міждисциплінарний методологічний конструкт / І. В. Троцук // Вестн. РУДН. Серія : Соціологія. – 2004. – № 6–7. – С. 56–74.
12. Fludernik M. Histories of Narrative Theory (II) : From Structuralism to the Present / M. Fludernik // A Companion to Narrative Theory ; J. Phelan and P. Rabinowitz, eds. – Oxford : Blackwell Publishing, 2005. – P. 38–48.
13. Jahn M. Frames, Preferences, and the Reading of Third-Person Narratives : Towards a Cognitive Narratology / M. Jahn // Poetics Today. – 1997. – Vol. 18, No. 4. – P. 441–467.
14. Johnson M. The Body in The Mind : The Bodily Basis of Meaning, Imagination, and Reason / Mark Johnson. – Chicago : University of Chicago Press, 1990. – 272 p.
15. Löschnigg M. Postclassical Narratology and the Theory of Autobiography / M. Löschnigg // Postclassical Narratology. Approaches and Analyses ; J. Alber and M. Fludernik, eds. – Columbus : The Ohio State University Press, 2010. – P. 255–274.
16. Ricoeur P. Hermeneutics and Human Science : Essays on Language, Action and Interpretation / Paul Ricoeur ; J. B. Thompson, ed., transl. – Cambridge : Cambridge University Press, 1981. – 314 p.
17. Verdonk P. Painting, Poetry, Parallelism : Ekphrasis, Stylistics and Cognitive Poetics / P. Verdonk // Language and Literature. – 2005. – No. 14(3). – P. 231–244.
18. Ackroyd, LTOW : Ackroyd P. The Last Testament of Oscar Wilde / Peter Ackroyd. – London : Abacus, 1991. – 185 p.
19. Amis, EM : Amis M. Experience : A Memoir / Martin Amis. – New York : Hyperion, 2000. – 403 p.
20. Ellis, LP : Ellis B. E. Lunar Park / Bret Easton Ellis. – New York : Vintage Contemporaries, 2006. – 400 p.
21. Nye, LMS : Nye R. The Late Mr. Shakespeare / Robert Nye. – New York : Penguin Books, 1998. – 399 p.

Надійшла до редколегії 30.10.17

Ya. Bystrov, DrSci, prof.

Vasyl Stefanik Precarpathian University, Ivano-Frankivsk, Ukraine

METHODOLOGICAL BASIS OF THE STUDY OF THE NARRATIVE IN THE COGNITIVE AND DISCOURSE PARADIGM OF LINGUISTIC KNOWLEDGE

The article deals with the study of the narrative within the framework of linguophilosophical approaches that make up the methodological basis of this research through the prism of the cognitive and discourse paradigm of linguistic knowledge. Phenomenological, hermeneutic, post-structuralist, and synergetic foundations of the research in the light of a cognitive linguistics perspective are studied on the basis of English-language biographical narrative.

Key words: narrative, cognitive linguistics, cognitive macrostructure of the narrative, phenomenology, hermeneutics, post-structuralism, synergetics.

Я. Быстров, д-р філол. наук, проф.

Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника, Івано-Франковськ, Україна

МЕТОДОЛОГИЧЕСКИЕ ОСНОВЫ ИССЛЕДОВАНИЯ НАРРАТИВА В КОГНИТИВНО-ДИСКУРСИВНОЙ ПАРАДИГМЕ ЛИНГВИСТИКИ

Рассматриваются аспекты изучения нарратива в контексте лингвофилософских подходов, составляющих методологические основы исследования в когнитивно-дискурсивной парадигме лингвистики. На материале англоязычного биографического нарратива анализируются феноменологические, герменевтические, постструктуралистские и синергетические основы исследования в свете лингвокогнитивного подхода в лингвистике нарратива.

Ключевые слова: нарратив, когнитивная лингвистика, когнитивная макроструктура нарратива, феноменология, герменевтика, постструктурализм, синергетика.

УДК 81'27'42.7:003

Т. Бурмістенко, канд. філол. наук, доц.

Київський національний університет імені Тараса Шевченка, Київ

УПРАВЛІНСЬКИЙ ДИСКУРС У СИСТЕМІ КОМУНІКАЦІЇ ФРАНКОМОВНОГО СУСПІЛЬСТВА

Розглянуто основні ознаки й атрибути франкомовного управлінського дискурсу в системі комунікативних відносин держави і суспільства. Подано аналіз лінгвістичних особливостей управлінського дискурсу. Автор стверджує, що управлінський дискурс має певну кількість інституціональних особливостей у системі відносин франкомовного суспільства та є соціальною інформаційно-кодуючою технологією комунікації. Розглянуто різні підходи дослідження феномена "влада" у франкомовному соціокультурному просторі, у тому числі медійному, а також приклади його реалізації як управлінського дискурсу. Проаналізовано форми самоорганізації управлінського дискурсу, описано способи і комунікативні умови функціонування влади в різних соціальних інститутах. Звернено увагу на характер впливу інституційних структур на поведінку суб'єктів, насамперед, на макрорівні.

Ключові слова: управлінський дискурс, засоби управлінської комунікації, інституційний характер, інформаційно-кодуюча технологія, директивна функція, соціокультурний простір.

Управлінський дискурс як технологія традиційно реалізує себе головним чином у сфері офіційно-ділових відносин, але в останні десятиліття розширює межі та види своєї репрезентації. Розуміння управлінського дискурсу як технології комунікації забезпечує ефективність управління, нівелюючи протиставлення інтересів окремих груп усередині соціуму.

У рамках поданого дослідження ми спираємося на Н. Д. Арутюнову, яка розуміє дискурс "як зв'язний текст у сукупності з усіма екстралінгвістичними (прагматичними, соціокультурними, психологічними) й іншими факторами, як "мовлення, занурене в життя" [1, с. 136–137], тобто мовлення, що має безпосередні зв'язки із "живим життям" і розглянуте як цілеспрямована соціальна дія, як компонент, що бере участь у взаємодії людей і механізмів їхньої свідомості (тобто, когнітивних процесів). Як підкреслює А. П. Чудинов, "перевага такого підходу в тому, що дискурс не обмежується рамками саме тексту, а включає також соціальний контекст комунікації, що характеризує її учасників, процеси продукування та сприйняття мовлення з урахуванням фонових знань" [12, с. 143].

При вивченні дискурсу на перший план висувається проблема, пов'язана із його класифікацією. Розглядаючи дане питання із позиції соціолінгвістики, В. І. Карасик вважає за можливе виділити два типи дискурсу: індивідуально-орієнтований (особистісний) і статусно-орієнтований. Індивідуально-орієнтований дискурс проявляється в таких основних сферах спілкування, як побутування й буттєва, при цьому побутове (повсякденне) спілкування є генетично вихідним типом дискурсу, а буттєве спілкування виражається у вигляді художнього, філософського, міфологічного діалогу. У свою чергу, статусно-орієнтований дискурс може мати інституціональний і неінституціональний характер, залежно від того, які суспільні інститути функціонують у соціумі в конкретний історичний проміжок часу. Так, наприклад, у сучасному суспільстві можна виділити науковий, політичний, релігійний, педагогічний, медичний, військовий, юридичний,

дипломатичний, діловий, рекламний, спортивний та інші типи інституціонального дискурсу [6, с. 199].

Управлінський дискурс – це складна структура, яка об'єднує його інституціональні та когнітивно-лінгвістичні компоненти, що відрізняють його від усіх інших типів дискурсу. Управлінський дискурс – це процес творчого проходження норми, яка диктується й пізнається через складну та багатомірну "професійну" картину світу, базисні поняття управлінської культури, професійно спрямовані ідеї й концепти, норми інституціональної та міжособистісної поведінки, які детермінують ділове спілкування, ціннісні орієнтири, схеми, фрейми стереотипних ситуацій, формули. Усі ці знання вербалізуються в текстах професійної спрямованості на лінгвокогнітивному рівні [7].

Управлінський дискурс є цілеспрямованою статусно-рольовою мовною діяльністю людей, загальною рисою яких є ділові відносини (виробництво товарів, фінансування цього виробництва, надання грошових позик, торгівля, страхування, комерція, продаж продукції й різних послуг, такі, як бухгалтерський облік, розподіл і ремонт товарів, покупка, продаж товарів або послуг, попередні переговори із цих видів ділових відносин) організації, що охоплюють не тільки ці структури у середині, але й зовнішні зв'язки між ними, а також комунікацію між організаціями й окремими індивідами, які базуються на нормах і правилах спілкування, прийнятих у діловому співтоваристві. Серед особливостей управлінського дискурсу можна назвати стабільність, традиційність і стандартизованість, тому що сферою його застосування є ділові відносини між людьми й установами.

Уважається, що істотною характеристикою, яка визначає специфіку управлінського дискурсу, є обмеженість кола суб'єктів і цілей такого спілкування – цей дискурс обмежений рамками професійної діяльності фахівців і вводить для досягнення взаємовигідної угоди з обговореного ділового питання [9].

На відміну від інших типів дискурсу, наприклад, наукового, характерною рисою якого є принципова рівність усіх учасників наукового спілкування, в управлінському дискурсі керівник (агент) завжди "має монополію на